

Refakatçisiz Göçmen Kadınların Göç Deneyimi: Sivas Örneği Üzerinden Karşılaştıkları Sorun Alanlarının İncelenmesi

Feride Fatma BİLGİLİ

Dr.

f.bilgili@hotmail.com_

<https://orcid.org/0000-0002-5589-5126>

Makale Başvuru Tarihi : 24.11.2022

Makale Yayın Tarihi : 31.12.2022

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Göç olgusu her yönüyle oldukça zorlu ve karmaşık bir süreçtir. Göçe konu olan tüm toplumsal gruplar göç sürecinin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu toplumsal grupların içinde göç sürecinden en fazla etkilenen ve en kırılgan gruplardan biri de kadınlardır. Kadınlar toplumsal cinsiyetlerinden dolayı göç sürecinde daha fazla zorluğa maruz kalmakta ve bu nedenle de göçü daha farklı deneyimlemektedir. Sayıca dünya üzerindeki göçmenlerin yarısını oluşturan kadınlar toplumsal cinsiyetleri nedeniyle erkek göçmenlere göre daha çok mağduriyet yaşamaktadır. Fakat böyle bir gerçekliğe rağmen göç çalışmalarında kadınların sorunlarına yeterince yer verilmemektedir. Bu çalışmada eşini savaşta kaybetmiş Suriyeli kadınların göç sürecinde hem göçmen kadın hem de yalnız göçmen kadın olmaktan dolayı yaşadıkları çoklu dezavantajlılık durumu kendi anlatıları üzerinden ele alınacaktır. Bu anlamda kadınların göç süreçlerindeki görünürlüğüne katkı sağlamayı amaçlayan bu çalışma göçmen kadınların sorunlarını toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele almayı amaçlamakta ve refakatçisiz sığınmacı kadınların göç sürecini toplumsal cinsiyetleri dolayısıyla nasıl deneyimlediklerini sorunsallaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Göç,
Göçmen Kadın,
Refakatçisiz Göçmen Kadın,
Göçmen Sorunları

The Migration Experience of Unaccompanied Migrant Women: Examining the Problem Areas They Face through the Case of Sivas

Abstract

The phenomenon of migration is a very difficult and complex process in all aspects. All social groups subject to migration face the negative effects of the migration process. Among these social groups, women are one of the most vulnerable and affected by the migration process. Due to their gender, women are exposed to more difficulties in the migration process and therefore experience migration differently. Women, who make up half of the immigrants in the world, experience more victimization than male immigrants due to their gender. However, despite such a reality, women's problems are not adequately covered in migration studies. In this study, the multiple disadvantages of Syrian women who have lost their spouses in the war, due to being both a migrant woman and a lone migrant woman, will be discussed through their own narratives. In this sense, this study, which aims to contribute to the visibility of women in migration processes, aims to address the problems of migrant women from a gender perspective and problematizes how unaccompanied refugee women experience the migration process due to their gender.

Keywords:

Migration,
Immigrant,
Unaccompanied Female
Immigrant,
Immigration Issues

GİRİŞ

İnsanlar tarihin her döneminde kıtlık, savaş, doğal afetler, sürgün gibi ekonomik ve siyasal nedenlerle buldukları bölgeden başka bölgelere göç etmişler ya da ettirilmişlerdir. Tarihin eski dönemlerinden beri var olan göç olgusunun boyut, kapsam ve niteliğinde son yüzyılda önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu değişimin başlangıcını 16. Yüzyıla dayandıran Massey (2016: 145) coğrafi keşiflerin, sömürgecilik hareketlerinin ve Sanayi Devriminin göç hareketlerinin uluslararası nitelik kazanmasında önemli bir kırılma noktası olduğunu ifade eder. Bu tarihlerden itibaren hızlanan göç olgusu 21.Yüzyıla geldiğinde küresel bir boyut kazanarak tüm dünya ülkelerini etkiler hale gelmiştir. Castles ve Miller'in (2008: 12) 'Göçler Çağı' olarak ifade ettiği bu dönem göçün küreselleştiği, hızlandığı ve farklılaştığı bir dönem olmuştur.

Göç küresel bir nitelik kazanırken artık çok daha fazla sayıda insan göç sürecine dahil olmak zorunda kalmaktadır. Göç olgusu göç sürecine dahil olan tüm insanlar açısından oldukça zor bir süreçtir. Kaynak ülkede başlayan sorunlar göç yollarında ve varılan ülkede de katlanarak artmaya devam etmektedir. Bireylerin birçok kaynaktan yoksun olarak bir parçası olmak zorunda bırakıldıkları göç süreci çeşitli fiziksel, ekonomik, sosyal ve toplumsal risklere açıktır. Bu durumda bireyler, konumları ve koşulları itibariyle risklere ve tehditlere karşı savunmasız hale gelmektedirler (Karataş ve Barut, 2021: 87). Bu durum göçmenlerin göç öncesi ve göç sonrası dönemlerde dramatik bir süreçlerle karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir.

Göç süreci tüm göçmenler için¹ oldukça zor olsa da özellikle kadınlar açısından daha da zor ve travmatik biçimde gerçekleşmektedir (Almedom vd. 2006: 311). Kadınlar göç sürecinde hem göçmen hem de kadın olmaktan dolayı çifte bir dezavantajlılığın taşıyıcısı haline gelmektedirler (Sevlü, 2017: 9; Dedeoğlu, 2019: 189; Şeker ve Uçkan, 2016: 206). Mevcut çalışmalar göç nedenleri, göç sürecine katılım, bu süreç esnasındaki yaşam deneyimleri ve göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar olduğuna işaret etmektedir (İlkaracan ve İlkaracan, 1998: 306). Kadınlar toplumsal cinsiyetleri nedeniyle göç sürecinde erkek göçmenlere oranla daha fazla zorlukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle zorunlu göçte katılmak durumunda kalan kadınlar göç ülkesinde ve göç yolculuğunda cinsiyete dayalı şiddet, taciz, istismar, insan ticareti gibi risklere maruz kaldıkları için göçün en kırılgan gruplarından birini oluşturmaktadırlar (UNHCR, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği). Ayrıca göç edilen ülkelere ulaştıklarında ise dışlanma, kabul görmeme, uyum sorunu, ekonomik sıkıntı, işsizlik, barınma sorunu gibi zorluklar nedeniyle dezavantajlı durumlarını sürdürmektedirler.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan savaşta eşini kaybetmiş sığınmacı kadınlar göç sürecinde göçmen olmanın ve kadın olmanın yanı sıra yanlarında eşlerinin bulunmayışından dolayı üçlü bir dezavantajlılık durumuyla karşılaşmaktadırlar. Göç sürecine çocuklarıyla birlikte refakatçisiz ve korumasız bir biçimde katılan bu kadınlar, erkeğin ailenin başında bulunduğu diğer göçmen ailelerden daha fazla sorun alanıyla karşı karşıya kalmaktadır. Savaşın ortasında çaresizce kalan ve sonraki süreçte ailenin tüm sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan sığınmacı kadınlar tek

---

¹ Türkiye'nin 1951 Cenevre Anlaşması'na koyduğu coğrafi çekince nedeniyle Türkiye Avrupa Konseyi üye ülkeler dışı coğrafyadan gelenleri göçmen statüsünde kabul etmemektedir. 2013 YUKK kanununa göre "geçici koruma" statüsündedirler. Bu nedenle yazının genelinde çalışma özneleri "göçmen" olarak ifade edilecektir.

başlarına mücadele vermenin ağırlığı altında kalmaktadırlar. Bu durum onları daha savunmasız bir hale getirirken diğer sığınmacı kadınlara göre daha dramatik bir deneyim geçirmelerine neden olmaktadır.

Kadınlar dünya genelinde göçmen nüfusun yarısını oluşturmalarına ve göç sürecinin önemli aktörlerinden biri olmalarına rağmen göç literatüründe yeterince ele alınmamışlardır. Göç olgusunu erkek üzerinden işleyen klasik göç alan yazını uzunca bir süre kadını erkeğe bağlı olan pasif bir öge olarak ele almıştır. Cinsiyet körü ana akım literatürde kadın ailenin pasif bir üyesi olarak gerçek kahramanlar değil de ailenin bir üyesi olarak pasif takipçiler olarak ele alınmıştır (Morokvasic, 2014: 358). Kadınların göç literatürdeki bu görünmezliği uzun süre egemen bakış açısı olarak devam etmiştir. Kadınlara ise önceden göç etmiş olan erkek eşi takip eden ve göçe katkı veren kişiler olarak bakılmış ve pasif bir rol biçilmiştir. Kadın göçü ayrı bir kategori olarak ele alınmamış ve uzun süre var olan göç açıklamalarına kadınlar sadece eklenmiştir (Buz, 2007: 39). Göç sürecini cinsiyetsiz olarak ele alan bu yaklaşım biçimi, kadınların göçün olumsuz gelişim şartlarını ve zorlayıcı sonuçlarını daha keskin bir biçimde hissetmekte ve yaşamakta olduğunu göz ardı etmiştir.

Oysaki kadınlar da göç kararı alabilmekte ve göç sürecine bağımsız bireyler olarak katılabilmektedir. Kadınların göç süreçlerindeki deneyimlerinin ve yaşadıkları sorunların erkeklerden farklı olduğu gerçeği uzun süre ihmal edilmiştir. Günümüzde yaşanan zorunlu göç sürecinde mağdur olan kadınların sayısının her geçen gün arttığı gerçeğinden hareketle kadınların göç sürecindeki deneyimlerini görünür kılmak göç yazınına bütüncül bir yaklaşım oluşmasını sağlayacaktır. Bu amaçla bu çalışmada kadınların göç deneyimlerine ve yaşadıkları sorunlara dikkat çekilmek istenmektedir. Göç sürecinden kadınların erkeklerden daha olumsuz bir biçimde etkilendiği varsayımından hareketle bu çalışmada kadınların deneyimi görünür kılınmaya çalışılmıştır. Göç ve kadın ilişkisi bu çalışmada göç sürecinin herhangi bir aşamasında (kendi ülkelerinde, göç yolunda ve varılan ülkede) eşini kaybetmiş ve çocuklarıyla yalnız başına kalmış kadınların yaşam mücadeleleri özelinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Göç yazınında göçmenler uzun süre kimliksiz bireyler olarak ele alınmıştır. Göçe konu olan bireylerin sosyal ve ekonomik konum itibarıyla farklılıklarını dikkate almayan bu indirgemeci yaklaşım tarzı hem genel anlamda göçün hem de göçün farklı sosyal gruplar üzerinde yarattığı etkinin anlaşılmasını daha da zorlaştırmıştır (Yılmaz, 2019: 384). Göçmenler arasında kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılar gibi gruplar göç sürecini daha zor ve dramatik bir biçimde yaşamaktadırlar. Bu nedenle göç olgusunun daha doğru bir biçimde analiz edilebilmesi için bu gruplarında kendine özgü deneyimlerini görünür kılmak gerekmektedir.

Alana ilişkin olarak yapılan literatür taramasında göçmen kadınlara ilişkin daha çok raporların ve niceliksel çalışmaların (sayı, eğitim durumu, çocuk sayısı, işgücüne katılım vs.) ağırlıkta olup kadınların göç deneyimlerini derinlemesine olarak ele alan çalışmaların sayısının az olduğu görülmüştür. Kadınların göç hareketleri içindeki konumunu tek başına niceliksel verilerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin en savunmasız ve kırılgan gruplarından biri olan refakatçisiz kadınların göç sürecinde yaşadıkları sorunlar kendi anlatıları üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş olup veri toplama aşamasında derinlemesine görüşme ile katılımcı gözlem tekniğinde yarı yapılandırılmış mülakat

soruları kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme, bireyleri ve grupları kendi ortamlarında gözleme, detayları kavrama, görüşmenin temelinde yatan anlamı keşfetme olanakları sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2005). Bu çalışmada derinlemesine görüşme tekniği ile Suriyeli kadın sığınmacıların anlatıları üzerinden zorunlu göç sürecinde diğer sığınmacı gruplardan farklı olarak yaşadıkları deneyimler belirlenmeye çalışılmıştır.

KÜRESEL BİR SORUN ALANI OLARAK GÖÇ

Coğrafik ifade ile yer değiştirme süreci olarak ifade edilen göç konusu yüzyıllardan beri süre gelen evrensel bir konudur (Yılmaz, 2020: 36). Göç, insanların sosyal ekonomik, siyasi ve doğal nedenlerle yer değiştirme eylemidir. İnsanlar tarih boyunca çeşitli nedenlerle buldukları bölgelerden ayrılarak başka bölgelere göç etmişlerdir. Farklı nedenlerle ve farklı biçimlerde gerçekleşen göç olgusunun çeşitli türlerinden söz etmek mümkündür. Göç gönüllü veya zorunlu oluşuna, geçici veya sürekli oluşuna, ülke içine veya ülke dışına oluşuna ve de bireysel veya kitlesel oluşuna göre farklı türlere ayrılmaktadır. Göçün niteliğini ve türünü belirleyen sebepler, göçün isteğe bağlı mı yoksa zorunlu mu yapıldığı konusunda yol göstericidir (Adıgüzel, 2016: 3; Yılmaz ve Karakaya, 2019: 88). Göç konusu bir sonucu değil süreci temsil etmektedir. Bu süreç zorlu ve birçok fedakârlığı gerektirebilmektedir (Yılmaz, vd., 2020: 285) .

Göç olgusu mekânsal boyutunun yanında sosyolojik, ekonomik ve siyasi içeriği de bulunan çok yönlü bir süreçtir. Göçler tarih boyunca toplumları ve toplumsal yapıları şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Göç alan bölgeler ve göç veren bölgeler bakımından çeşitli ekonomik, sosyolojik ve kültürel etkiler ortaya çıkmaktadır. Göçe konu ülkelerin demografik yapısından yönetim yapısına, istihdam piyasasının yapısından eğitim yapısına kadar önemli dönüşümler meydana getirmektedir.

Tarih boyunca insan toplulukları arasında yaygınlıkla gözlenen göç olgusu son yüzyıla gelindiğinde büyük bir ivme kazanmıştır. 21. Yüzyılda göçün küreselleşmesiyle göçün nedenlerinde, niteliğinde ve boyutunda önemli değişimler söz konusu olmaya başlamıştır. Öncelikle geleneksel göçe göre göçün nedenleri çeşitlenmiştir. Göçün eski dönemlerdeki en önemli nedenleri olan doğa olayları, afetler, kıtlık gibi doğa kaynaklı nedenler iken günümüzde; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel nedenler öne çıkmaktadır. Dünya çapında son elli yılda artan etnik çatışmalar, ekonomik krizler ve siyasi çalkantılar gibi ekonomik ve politik nedenden kaynaklanan göç olaylarının sayısında dikkate değer bir artış yaşanmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012: 7). Göçün yaygınlık kazanmasının diğer önemli bir özelliği artık dünya üzerindeki hemen hemen her ülkenin göç alan veya göç veren ülke olarak bu sürecin parçası olması dolayısıyla göçün küresel bir nitelik kazanmasıdır.

Son dönemlerde dünyada yaşanan siyasi gelişmeler göç olgusunun niteliğini değiştirmesinde ve küresel bir sorun olarak dünya gündemine oturmasına yol açmıştır. Özellikle 1980’li yılların sonuna doğru yaşanan siyasi gelişmelerin en önemlilerinden biri olan Sovyet Bloğunun çökmesi düzensiz göçmen sayısını artıran gelişmelerden biridir. 2010 yılında Ortadoğu’da gerçekleşen Arap Baharı adı verilen ve birçok Ortadoğu ülkesinde iç savaflara neden süreç ise Ortadoğu kaynaklı düzensiz ve kitlesel göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan iç savaş ve çatışmalar nedeniyle Suriye, İran, Irak, gibi ülkelerin halkaları ülkelerini terk ederek komşu ülkelere ve Avrupa’ya yönelen küresel bir göç ve göçmen sorununa neden olmuşlardır. Görüldüğü üzere yerinden edilme ve zorla yerinden edilme biçiminde adlandırılan göç türleri 1980’ler sonrası tek kutuplu dünyasının egemen

göç türü halini almıştır (Erbaş ve Türker, 2019: 884). Diğer bir anlatımla uluslararası göç hareketleri artık son yarım yüzyılda beş kıtayı etki alanı içine alan, değişik faktörlere dayanan, ulus kavramını sorgulamayı sürdüren, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan bir süreç olarak varlığını devam ettirmektedir. (Abadan Unat, 2002: 4). Dolayısıyla son yıllarda hız kazanan düzensiz ve kitlesel nitelikteki uluslararası göç hareketlerinin tüm dünya ülkelerini derinden etkileyen küresel bir sorun alanı haline dönüştüğünü söylemek mümkün olacaktır.

İkinci Dünya Savaşından sonra daha çok ekonomik temelli emek göçü niteliğinde olan göç olgusu son yıllarda savaşlar ve iç çatışmalardan kaynaklanan zorunlu göç sürecine evrilmeye başlamıştır. Afganistan, Pakistan, İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerde rejim karşıtı hareketlerin iç savaşa dönüşmesi milyonlarca insanı zorla yerinden edilme biçimindeki göç hareketlerine neden olmuştur. Özellikle 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle oluşan göç dalgası dünya çapında büyük bir insani kriz yaratmıştır. Resmi raporlar dünya üzerinde göçmen sayısının gün geçtikçe arttığını göstermektedir. Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2020 Dünya Göç Raporu’na göre dünya çapındaki uluslararası göçmenlerin sayısı 281 milyondur. 1990 yılında 128 milyon olan bu sayı günümüzde rekor seviyeler ulaşmıştır. Rapora göre yine 2020 yılında 26 milyon insan daha mülteci durumuna düşmüştür. Bu rakamlar uluslararası göç sorunun ulaştığı boyutları göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.

1990 sonrası dönemdeki sığınmacı göçlerinin ağırlıklı olarak hedef ülkesi belli olmayan, olsa da sonucu bilinmeyen bir “gidiş” değil bir “kaçış” biçiminde gerçekleşmektedir. Bu anlamda insanlar nereye gideceklerini düşünme ve karar verme durumunda olmaksızın bir anlamda her şeyini geride bırakarak sadece kendisi ve yakınlarının canlarını kurtarma amacıyla “kaçma” durumunda bırakılmışlardır (Erbaş, 2019: 14). Bahsedilen bu zorla yerinden edilme durumu göçe maruz bırakılan kitleleri birçok tehlike ve risklerle dolu bir bilinmezlik yolculuğuna zorlamaktadır. Başlı ve sonu bilinmezliklerle dolu olan bu yolculuk sürecinde göçmenler ölüm, insan kaçakçılığı, sömürülme, aşağılanma, kabul görmeme, dışlanma gibi birçok risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.

GÖÇ ALAN YAZININDA KADIN

Kadınlar tarih boyunca göç sürecinin önemli aktörlerinden biri olmasına rağmen göç literatüründe yeterince ele alınmamıştır. Uluslararası göç hareketlerine ilişkin çalışmalarda kadının yeri uzun bir süre görünmez bir konu olarak kalmıştır. Oysa kadınlar uluslararası göçün hep merkezinde yer almalarına rağmen, bu alandaki çalışmalarda yakın tarihlere kadar yer bulamamışlardır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011: 18). Kadınların toplumsal alandaki görünmezliğinin akademik çalışmalardaki izdüşümü olan bu durum göç literatüründe egemen paradigmayı oluşturmuştur. Göç sürecine ilişkin olarak yapılan çalışmalarda göçmenler “erkek göçmenler” olarak ele alınmıştır. Göçmen grupların heterojen oluşunu göz ardı eden bu yaklaşım tarzı göç yazınındaki eksiklik olarak uzun süre varlığını devam ettirmiştir. Göç literatüründeki erkek egemen bakış açısı nedeniyle yakın tarihe kadar göçmenlerin sorunlarına odaklanan çalışmalarda göçmen sorunları yalnızca erkekler üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Göçmenlerin de kendi aralarında ayrıştığı ve toplumsal cinsiyet nedeniyle göç sürecini farklı biçimlerde deneyimleyebilecekleri göz ardı edilmiştir. Göç literatüründeki bu indirgemeci yaklaşım biçimi göçün farklı göç grupları üzerinde oluşturduğu etkilerin farkına varılmasını zorlaştırmıştır. Göçe katılan göçmenler yaş, cinsiyet,

medeni durum, sosyal statü, etnik köken gibi faktörler bakımından birbirinden farklı özellikler göstermektedirler. Bu nedenle göç çalışmalarında kadınların deneyimlerinin farklı olabileceği gerçeğini göz önünde bulundurmamak göç olgusunun daha bütüncül bir biçimde analizine olanak sağlayacaktır.

1960'ların sonundan itibaren feminist hareketin dünya genelinde kabul görmeye başlaması göç literatürünü de etkilemiştir. Feminizmin bilimsel bir yöntem olarak bilimsel çalışmalardaki etkinliğinin artması göç yazınında kadın deneyimlerinin ele alınmasının önünü açan önemli bir aşama olmuştur. 1970'lerden sonraki göç araştırmalarında kadınlar görünürlük kazanmakla birlikte erkeklere bağımlı olarak ele alınmış, kadın göçü yine erkekler üzerinden değerlendirilmeye devam etmiştir. Kadınların göç sürecinde aile birleşmeleri yoluyla bağımlı ve pasif ögeler olarak aktarılması onların göç sürecindeki görünmezliğini bir süre daha devam ettirmiştir (Abadan Unat, 2015: 272). 1990'lara gelindiğinde ise kadınların göç sürecine ailelerinden ve eşlerinden bağımsız olarak katılımının artması göç yazınında kadının görünürlüğünü artırmıştır. Sovyet rejiminin dağılmasının ardından yıkılan devletlerden göç eden kadınlar emek göçü niteliğindeki göçleri nedeniyle göç çalışmalarının öznesi olmaya başlamışlardır. 1990'lardan itibaren Gürcistan, Azerbaycan, Moldova gibi ülkelerden komşu ülkelerde ev çalışmanı, bebek bakıcısı, hasta bakıcısı ya da seks işçisi olarak çalışmak için giden göçmen kadın sayısı artmaya başlamıştır (Akalin, 2014: 8). Castles ve Miller (2008), bu dönemin özelliğini '*göçün kadınlaşması*' kavramıyla açıklar. Bu dönemlerde göçmen kadınların sorunlarına ilişkin çalışmaların sayısında belirgin artış göze çarpmaktadır.

Küresel göç hareketlerinin niteliğindeki değişimlere bağlı olarak dünya çapında son dönemlerde emek göçünün yerini kitlesel nitelikteki zorunlu göç hareketleri almıştır. Özellikle Ortadoğu'daki siyasal çatışmalardan kaynaklanan göç hareketleri küresel bir boyut kazanmıştır. Göç hareketlerindeki bu nitelik değişimine bağlı olarak zorunlu göç sürecine katılan kadın sayısı da artmaya başlamıştır. Dolayısıyla Ortadoğu'dan göç eden sığınmacı kadınların göç sürecindeki durumu ve sorunları akademik çalışmalarda ele alınmalıdır. Son dönemlerde özellikle Suriyeli mülteciler konusunda yapılan çalışmaların çokluğuna rağmen, kadınlara odaklanan veya konuyu toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla ele alan çalışma oldukça azdır. Genellikle "Suriyeliler" yekpare bir grup olarak değerlendirilmekte ve aralarındaki yaş, cinsiyet, sınıf, etnisite, hukuki statü gibi farklı özellikler dikkate alınmamaktadır (Körükmez vd. 2020: 6). Bu nedenle elinizdeki bu çalışma bu noktadaki eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

TÜRKİYE'DE SİĞINMACILAR

Son yıllarda savaşlar, iç çatışmalar ve etnik çatışmalar nedeniyle yerinden edilen nüfusun sayısı hızla artmaktadır. Şiddet ve çatışmalardan kaynaklanan göç hareketleri artık küresel bir insani kriz boyutuna ulaşmıştır. Afganistan, Pakistan, İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerde rejim karşıtı hareketlerin iç savaşa evrilmesinin ardından bu bölgelerde yaşayan insanlar ülkelerini terk ederek başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Ne yazık ki Avrupa ülkeleri sıkı göç politikaları uygulayarak göçmen nüfusu kabul etmemektedir. Bölge halkları savaş ortamından kaçmak ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için komşu ülkelere sığınmışlardır. Ortadoğu'ya olan yakınlığı sebebi ve savaştan kaçanlar için uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle çok sayıda insan

Türkiye'ye sığınmıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Suriyeliler Türkiye'nin sınır illerine göç etmeye başlamışlardır.

2010 yılının sonlarında 250 bin Suriyelinin girişi ile başlayan göç süreci hızlanarak devam etmektedir. Bu göçmenlerden bazıları Türkiye'yi hedef ülke olarak belirlerken diğer bir kısmının ise Avrupa ülkelerine geçmek için transit ülke olarak tercih ettiği görülmektedir. Önceleri sınır illerde kurulan göçmen kaplarında yaşayan sığınmacıların sayısı gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Göçün hızlanmasıyla beraber sığınmacılar Türkiye'nin büyük kentlerine ardından da diğer kentlere dağılmaya başlamışlardır. Haziran 2022 itibariyle Türkiye'de kayıt altına alınmış Suriyeli sayısı 3 milyon 754 bin 591 kişidir. Tahminlere göre çok sayıda da kayıtsız göçmen bulunmaktadır. Suriyeliler Türkiye'nin bütün illerine dağılmış durumdadırlar. Suriyelilerin en yoğun olduğu şehirler; 546 bin 588 kişi ile İstanbul, 463 bin 968 kişi ile Gaziantep, 406 bin 443 kişi ile Hatay'dır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Türkiye 2015 yılından beri dünyada en çok sığınmacı kabul ülke durumundadır. Türkiye'de bulunan yabancı sayısı 2021 verilerine göre 5,4 milyon civarındadır. Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli göçmen sayısı 3,71 milyondur. Suriyeli göçmenler haricinde 2021 yılında ikamet izniyle ülkemizde bulunan yabancılar arasında Irak, Suriye, Türki Cumhuriyetleri, İran ve Afganistan uyruklular ön sıralarda bulunmaktadır (2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2022: 310). Aşağıdaki Tabloda İçişleri Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin cinsiyetlerine ve yaş aralığına göre sayıları verilmiştir.

Tablo 1: Suriyeli Göçmenlerin Cinsiyet ve Yaş Durumları

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	259.953	242.653	502.606
5-9	296.171	278.491	574.662
9-14	229.424	215.783	445.207
15-18	141.340	121.875	263.215
19-24	274.124	206.822	480.946
25-29	233.233	166.574	399.807
30-34	166.992	122.801	289.793
35-39	130.159	100.167	230.326
40-44	88.275	74.694	162.969
45-49	61.050	59.486	120.536
50-54	46.105	45.127	91.232
55-59	36.343	36.579	72.922
60-64	23.520	24.518	48.038
65-69	15.412	16.635	32.047
70-74	9.378	10.350	19.728
75+	8.910	11.647	20.557
TOPLAM	2.020.389	1.734.202	3.754.591

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

SİVAS KENT MERKEZİNDE YAŞAYAN REFAKATÇİSİZ GÖÇMEN KADINLARIN GÖÇ DENEYİMLERİ

Sivas İç Anadolu Bölgesinde bulunan 28,488 km karelik yüzölçümü ve 631,112 nüfusa sahip orta ölçekli bir Anadolu kentidir (Sivas Valiliği, 2022). Suriyeli göçmenler 2011 yılında Türkiye sınırlarına girdiklerinde bir süre sınır illerdeki göçmen kamplarında kalmış daha sonra daha içerdeki kentlere doğru hareket etmişlerdir. Suriyeli göçmenler büyük kentler ve sınır kentleri başta olmak üzere tüm kentlere dağılım göstermişlerdir. Bu kentlerden biri olma özelliğine sahip olan Sivas'ta da çok sayıda göçmen bulunmaktadır.

Son verilere göre (TÜİK, 2022) Sivas'ta kayıtlı göçmen sayısı 3 bin 616 kişidir. 2016 yılında 2 bin olan sayının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin yanı sıra son zamanlarda Afganistan, Pakistan, İran ve Irak'tan gelen göçmenlerin sayısında da artışlar olmuştur. Afganistan'dan gelen göçmenler ağırlıklı olarak Taliban yönetiminden kaçan kayıt dışı genç erkek göçmenlerden oluşmaktadır.

Çalışma sahasında (Sivas merkez) yapılan gözlem ve incelemelerden elde edilen bulgulara göre Sivas kent merkezinde daha çok Suriyeli, Afganistanlı ve Iraklı göçmenlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Göçmen nüfus ağırlıklı olarak kentin merkezden uzak kenar gecekondulu mahallelerinde ikamet etmektedirler. Bu mahalleler Çiçekli, Altıntabak, Kardeşler, Yeşilyurt ve Fatih mahalleleridir. Sivas'a gelen göçmenler genellikle yoksul kesimden oluşmaktadır. Orta ve üst tabaka sayılabilecek göçmenlerin Türkiye'nin büyük şehirlerine ya da Avrupa ülkelerine göç ettikleri ifade edilmektedir.

Bu çalışmada analiz birimi olarak seçilen refakatçisi olmayan göçmen kadınların sosyal ve ekonomik statüleri kentte bulunan diğer göçmen nüfusun özellikleri ile örtüşmektedir. Daha çok Suriye, Afganistan ve Iraktan gelen göçmen kadınların ekonomik olarak düşük statülü kadınlardan oluştuğu görülmüştür.

Göç sürecinin her aşaması toplumsal cinsiyetleri dolayısıyla kadınlar açısından erkek göçmenlere göre çok daha zor ve travmatik etkilerle doludur. Göçün en önemli öznelerinden biri olan kadınlar göçün farklı aşamalarında farklı sorunlarla karşılaşmaktadır. Göç süreci öncesi ve sonrasında kadınlar için oldukça trajik bir durum olarak ifade edilmektedir. Göç sürecinde kadınların durumunu ele alan çalışmalarda vurgulanan ortak nokta; kadınlar şiddet ve tecavüze maruz kalan, göç etme olanağı elde edemeyebilen, psikolojik olarak daha fazla etkilenen, daha fazla dışlanmaya maruz kalan, iş piyasasında emeği daha fazla sömürülen gruplardır. Dolayısıyla kadınların göç sürecinde yaşadığı zorluklar nedeniyle diğer gruplardan farklılaşması onları ayrı bir kategori olarak incelenmeye değer kılmaktadır.

Katılımcıların Genel Özellikleri

Araştırmada Sivas merkezde yaşayan 22 göçmen kadınla görüşme yapılmıştır. Bunlardan gönüllü olarak katılan 10 göçmen kadınla ise derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların nicel özelliklerini belirlemek (yaş, uyruk, eğitim durumu, meslek vs.) amacıyla sorular da yöneltilmiştir. Bu kadınlar Suriye, Irak ve Afganistan'dan gelen eşlerini kaybetmiş refakatçisiz göçmen kadınlardır. Kadınların 11 tanesinin eşi ülkelerinde çıkan çatışmalarda hayatlarını kaybetmiş, 3 tanesinin eşi göç etmeden önce eşlerinin hastalıktan hayatını kaybetmesi nedeniyle dul

kalmış, 2 tanesi boşanmış, 2 tanesinin eşi ülkelerinde çıkan çatışma ortamında kaybolmuş, 2 tanesinin eşi ise Türkiye'ye geldikten sonra hayatını kaybetmiştir (biris hastalıktan diğeri ise iş kazası nedeniyle). Diğer bir katılımcı kadın ise ülkesinde hiç evlenmemiş ve çatışmalarda anne ve babasını kaybetmesinden dolayı göç sürecinde yalnız kalmıştır. Yine bir katılımcı göçmen kadın eşinin çatışmalar sırasında her iki bacağını da kaybetmesi ve çalışamaz durumda olup eşinin bakımına muhtaç olmasını nedeniyle çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan göçmen kadınların bir kısmına Sivas İl Göç İdaresi ve yardım kuruluşları aracılığıyla ulaşılmış bir kısmına ise araştırmacı tarafından göçmenlerin yaşadığı bölgelerde yapılan gözlem amaçlı gezinti sırasında ulaşılmıştır. Bu gözlem sırasında mahalle muhtarlarından bilgi ve destek alınmıştır. Aşağıdaki Tabloda katılımcıların genel özellikleri verilmiştir:

Tablo 2: Görüşme Yapılan Katılımcıların Genel Özellikleri

Kod-İsim	Yaş	Eğitim	Ülkesindeki Mesleği	Türkiye'deki Mesleği	Uyruk	Çocuk Sayısı	Geçim Kaynağı
K1	27	Lise	Çalışmıyor	Fabrika İşçisi	Suriye	3	Düzenli
K2	31	Ortaokul	Çalışmıyor	Temizlik İşleri	Suriye	1	Düzensiz
K3	28	İlkokul	Çalışmıyor	Bulaşıkçı	Suriye	5	Düzensiz
K4	32	Ortaokul	Çalışmıyor	Bulaşıkçı	Suriye	4	Düzensiz
K5	35	Ortaokul	Kuaför	Kuaför	Irak	3	Düzenli
K6	40	İlkokul	Çalışmıyor	Atık toplama	Suriye	Yok	Düzensiz
K7	54	Yok	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Afganistan	4	Yok
K8	39	Ortaokul	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Irak	5	Yok
K9	23	Lise	Hemşire	Hastabakıcı	Suriye	2	Düzenli
K10	41	İlkokul	Temizlikçi	Çalışmıyor	Suriye	3	Yok
K11	40	Ortaokul	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Afganistan	3	Yok
K12	60	Yok	Çalışmıyor	Temizlikçi	Suriye	5	Düzensiz
K13	43	İlkokul	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Irak	4	Yok
K14	20	Lise	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Suriye	Yok	Yok
K15	26	Üniversite	Öğretmen	Fotokopici	Suriye	2	Düzenli
K16	44	İlkokul	Esnaf	Çalışmıyor	Suriye	4	Yok
K17	51	Yok	Çalışmıyor	Atık toplama	Afganistan	6	Düzensiz
K18	37	Üniversite	Öğretmen	Öğretmen	Suriye	2	Düzenli
K19	49	Ortaokul	Çalışmıyor	Pazarcı	Suriye	5	Düzensiz
K20	62	Yok	Ev hanımı	Atık toplama	Suriye	7	Düzensiz
K21	23	Lise	Dikiş	Çalışmıyor	Suriye	3	Yok
K22	20	Lise	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Suriye	2	Yok

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların yaşları 19 ile 62 arasında değişmektedir. Kadınlardan 9 tanesi çalışmamaktadır (Kadınlardan 2'si sakatlık durumundan 1 tanesi ise hastalığından dolayı çalışmadığını ifade etmiştir. 1 katılımcı bakıma muhtaç engelli çocuğu bulunduğundan, 2 katılımcı çocuklarının yaşlarının küçük olmasından, 4 katılımcı ise iş bulamamalarından kaynaklı olarak çalışmadıklarını belirtmişlerdir. 8 katılımcı çeşitli işyerlerinde çalıştıklarını belirtirken 5 katılımcı ise atık toplayıcılığı yaptığını ifade etmiştir.

Refakatçisi olmayan göçmen kadınlarda diğer göçmen kadınlarda olduğu gibi farklı eğitim seviyelerine sahiptirler. Görüşme yapılan kadınlardan 2'si ülkelerindeyken öğretmen olduğunu, 1'i hemşire olduğunu, 1'i kuaförlük yaptığını, diğerleri ise herhangi bir işte çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Ülkesinde öğretmenlik yapan kadınların biri burada bir kursta Arapça öğretmenliği yaptığını, biri ise bir dershanede fotokopi işi ile uğraştığını söylemiştir. Ülkesinde hemşire olan göçmen kadın ise burada hasta bakıcılığı yapmaktadır. Kuaför olan ise mesleğini burada sürdürdüğünü dile getirmiştir. Bazıları ise temizlikçilik ve bulaşıkçılık yapmaktadırlar. Herhangi bir geliri olmayan kadınlar ise geçimlerini aynı ve maddi yardımlarla sürdürmeye çalıştıklarını fakat bu yardımlarında yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir.

a. Refakatçisiz Göçmen Kadınların Sorun Alanları

Göç sürecinde refakatçisi bulunmayan korumasız göçmen kadınların sorun alanları geldikleri ülkelerde ve göç yollarında karşılaştıkları sorunlar ve göç edilen ülkede karşılaşılan sorunlar olarak iki kategoriye ayrılarak incelenecektir:

Geldikleri Ülkelerde ve Göç Yolunda Karşılaştıkları Sorunlar

Ülkelerindeki çatışma ortamında veya göç sürecinin herhangi bir aşamasında eşini kaybeden ve çocuklarıyla birlikte yalnız kalan kadınlar geliştirdikleri yaşam stratejileriyle ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Fakat tüm bu süreçlerde tek başlarına olmalarından dolayı diğer gruplara göre daha fazla sorunla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar.

Güvenlik Sorunu, Şiddet ve Taciz Riski

Savaş ve çatışma ortamlarında her zaman sivillerin hayatı büyük tehlike ve risk altındadır. Saldırılarda birçok sivil hayatını kaybetmekte veya yaralanmaktadır. Kadınlar ve çocuklar ise savunmasız ve silahsız olmalarından dolayı bu riski en fazla yaşayan gruplardır. Tarih boyunca kadınlar her zaman savaşların en büyük mağdurlarından biri olmuşlardır. Kadınlar çatışma ortamında cinsiyete yönelik şiddete, tacize ve tecavüze uğramaktadırlar. Tarih boyunca kadınlara tecavüz bir savaş silahı olarak kullanılmıştır. Çünkü savaş ortamındaki güç ilişkilerinde kadınlara şiddet uygulamak ideolojinin bir parçası haline dönüşmüştür. Çoğu zaman kadınlar ve genç kızlar tecavüz için kaçırılmakta ve hatta öldürülmektedirler. Bu tehlike tüm kadınlar için söz konusu olmasına rağmen eşi olmayan refakatçisiz kalmış kadınlar risk çok daha yüksektir.

“Eşim askere alındı. Bir zaman sonra öldüğü haberi geldi. 3 tane kızım vardı. Başlarında babaları olmayınca insan daha çok korkuyor bir şey olur diye. Esed'in askerleri annesi babası ölen kızları da oğlanları da götürüyorlardı. Oğlanları askere alıyorlardı Esed için. . Kimsesiz olmak çok zor o ortamda. Kendim içinde korkuyordum ama en çok kızlarım için korkuyordum. Köyleri basıyorlardı kadınları kaçırıp tecavüz ediyorlardı. Ve onları öldürüyorlardı sonrada. 2 tane oğlum var ama onlar küçüktü. Ne yapabilir ki küçük çocuklar”

K-12, Suriyeli, yaş 60.

İnsan tacirleri en kırılgan grup durumundaki düzensiz yollardan, pasaportsuz olarak Türkiye'ye girmeye çalışan, yanında eşi ya da bir erkek refakatçisi olmayan kadınları ve kız çocuklarını hedef almaktadır (Genç ve Öztürk, 2016: 85). Eşleri olmayan kadınlar diğer göçmen kadınlara göre daha çok istismara maruz kalma, insan ticareti, ikinci veya üçüncü eş olarak evlenmeye zorlanma gibi durumlarla yüz

yüze kalmaktadırlar. Bu durum yalnız başına kalmış kadınları mücadele etme ile teslim olma arasında bir seçim yapmaya zorlamaktadır. Çatışma ortamı gibi risklerle ve belirsizliklerle dolu bir ortamda çocuklarıyla kalmış kadınlar için güvenli bölgelere kaçış tek seçenek olarak kalmaktadır.

“Suriye’de fuhuş çeteleri var. Kadınları götürüyorlar oralara. Kocan yoksa işin çok zor alıp götürürler seni. Kocan yoksa ölmüşse hiç bırakmıyorlar. Kocan olmayınca korkudan dışarı çıkamıyorsun. Çok sevdiğim bir arkadaşım vardı. Evlendikten 1 yıl sonra kocası işyerindeyken işyeri bombalandı ve eşi öldü. Arkadaşım babasının evine döndü. Suriye’de çok muhalif örgütler var. Örgütten yetkili biri kızı beğenmiş yalnız diye. Babasından satın aldılar o kızı. Bir daha görmedim. Biz buraya geldik zaten sonra”.

K-1, Suriyeli, yaş.27

“2012’de kocam öldüğünde 21 yaşındaydım. Halep’te bir evimiz vardı işimiz vardı. Evlendikten sonra askere aldılar onu. Çok korkuyorduk savaş var diye. Bir kızım vardı 2 yaşındaydı (ağlıyor..). Kocam ölünce ablamın yanına gittim orda kaldım 5-6 ay kadar. Sonra onların komşuları yaşlı bir adam vardı eniştem beni onunla evlendirecekti. Ben de eniştemin yanından kaçtım Türkiye’ye geldim. Hatay’da kaldım kızımınla mülteci kamplarında. Kampta çadırda bize çok iyi davranıyorlardı. Hiç pişman olmadık geldiğimize. Ya gelmeseydim o adamla evlenecektim o zaman”.

K-2, Suriyeli, yaş 31.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Raporuna göre göç sürecinde refakatçisiz eşi hayatta olmayan, yanında olmayan, dul ya da bekar olan yalnız aile reisi kadınlar kalmış kadınlar hemcinslerine göre daha fazla korunmaya muhtaçtırlar. (BMMYK). Çünkü refakatçisi olmayan kadınlar, haydutlar, insan ticareti ya da göçmen kaçakçılığı yapan kişiler tarafından kaçırılma riskine daha fazla maruz kalmakta ve travmatik yolculuk deneyimleri geçirmelerine neden olabilmektedir.

Korumasız Kalma, “Başsız Kalma” ve Psikolojik Travma

Savaş ve çatışma durumlarında erkeklerin öldürülmesi, hapse atılması veya ağır yaralanması aile bütünlüğünün bozulmasına ve ailelerin parçalanmasına neden olmaktadır. Eşlerini bu gibi nedenlerle kaybeden kadınlar çatışmaların ortasında çocuklarıyla birlikte ne yapacaklarını bilemez bir durumda çaresiz kalmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNCHR) 2014 yılında yayınladığı “Woman Alone (Yalnız Kadınlar) raporunda eşini kaybedenler kadınların kiralalarını ödeyememe, çocuklarına yiyecek alamama, hasta çocukları için sağlık hizmetlerine erişememe gibi sorunlarla baş etmek zorunda kaldıkları ifade edilmiştir (Woman Alone, 2014: 10). Rapordaki durumu kanıtlar nitelikte ifadeleri görüşme yapılan kadınların anlatılarında görmek mümkündür:

“İdlib’den geldik buraya. Oradayken eşim esnaftı durumumuz iyi sayılırdı. Eşim bize iyi bakacak ve çocukları okutacak kadar kazanıyordu. Rejim güçleri köyümüzü bombaladılar. Evimiz yandı. Erkekleri ve büyük erkek çocukları kurşunladılar hep. Eşimi de öldürdüler. Kocam yok evim yok. Evimiz tek katlıydı ama kül oldu hiçbir şey kalmadı evden geriye. Bütün eşyalarımız yandı.

Çocuklarımın her şeyi yandı. Elbiseleri yandı kitapları yandı. Çocuklara yiyecek alacak para bile kalmadı. Küçük bir kızım astım hastasıydı onun havasını ve ilaçlarını alamadım. 2 ay sonra kızım öldü. “Başsız kaldık”. Çok korkuyordum kocam olmadığı için. Ne yapacağımı bilmiyordum. Ya bana da bir şey olursa diğer çocuklarım nerede kalırdı.

K-19, Suriyeli, yaş.49

Biz aslında kaçmaya karar vermiştik. Gidelim diyorduk Türkiye'ye. Kardeşlerim ve onların eşleri de gitmişti Türkiye'ye. Eşimin dükkânı vardı. Yiyecek satıyordu. Eşimi öldürdüler ve dükkandaki bütün yiyecekleri kaçırdılar (ağlıyor). Köyde neredeyse kimse kalmadı sonra herkes gitmeye başladı. Eşim olmadığı için korkuyordum, cesaret edemiyordum göçe. Yanınızda bir erkek olmadan yola çıkmak çok zor. Çocukları kaçırmıyorlar, kadınları kaçırmıyorlar. Her gün ağlıyordum ve dua ediyordum.

K-17, Afganistan, yaş.51

Savaş ve çatışma ortamlarından kaçış sırasında, erkek eşin kaybından dolayı ailelerin dağılmasıyla birlikte korumasız kalan çocuklar ve ailenin korunması rolünü üstlenen yalnız kadınlar, yıpratıcı ve risklerle dolu bir göç süreciyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kaynak ülkesindeki dini inançlar, ayrımcı kültürel ve geleneksel uygulamalar, eğitim, sosyal, istihdam ve diğer birçok alandaki fırsat eşitsizlikleri, kadının kaynak ülkesinde zorla evlilik, şiddet, sağlık ve hukuki haklara erişim sorunu gibi birçok zorluğa maruz kalmakta ve bu durum stresle baş etme becerilerini ve kişilik yapılarını etkilemektedir (Yıldızıtugay, 2021: 16). Savaşın ve çatışmanın ardından gelen mevcut koşullar göçmen grupların tamamı için zor bir süreç olsa da cinsiyet rollerinin sorumlulukları gereği kadınların yükleri daha çok artış göstermektedir. Aile reisi olan eşlerin savaşta kaybedilmesi ya da evin geçimini sağlamayacak derecede sakatlığı gibi durumlar göçmen kadınlara daha önce sahip olmadıkları çeşitli roller de yüklemiştir. Gerek bu sorumluluğun vermiş olduğu baskı gerekse savaş sırasında yaşadıkları pek çok durum refakatçisiz göçmen kadınların travmatik süreçler yaşamasına neden olmaktadır.

Çalışma sahasında yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre ülkesinde veya göç yolunda eşini kaybeden ve çocuklarının sorumluluğunu almak zorunda kalanlar eşi yanında bulunan göçmen kadınlara göre çok daha zor koşullarla karşılaşmaktadırlar. Ülkelerindeki çatışma ortamında şiddetin, istismarın, kaçırılmanın, taciz ve tecavüzün odağında olmuşlardır. Savaşın ve çatışmanın ortasında çocuklarıyla yalnız kalma ve ne yapacağını bilememe onları belirsiz ve tehlikelerle dolu bir gelecekle karşı karşıya bırakmaktadır. Kadınların anlatılarından göç yoluna çıktıklarında ise korumasız ve yalnız olmalarından kaynaklanan daha fazla korkuyla yüzleştikleri anlaşılmaktadır.

b. Türkiye’de Karşılaştıkları Sorun Alanları

Refakatçisiz göçmen kadınlar geldikleri ülkelerde diğer göçmen kadın gruplarına göre daha fazla sorun alanlarıyla yüzleşmektedirler. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Barınma Sorunu ve Elverişsiz Yaşam Koşulları

Göçmen aileler arasında getirdikleri birikimle ev alma şansına sahip olanlar bulunmakla birlikte genel olarak kiralının fazla olması nedeniyle ya da göçmenlere kiralık ev verilmemesi nedeniyle yetersiz koşullara sahip evlerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kadın sığınmacılar, düşük istihdam oranı, toplumsal cinsiyet rolleri ve sığınmacı kimliğinin psiko-sosyal etkilerinin kadınları toplumdaki tecrit edilmiş bir yaşama zorlaması nedeniyle, vakitlerinin büyük çoğunluğunu bu sağlıksız konut koşullarında geçirmek durumunda kalıyor. Çocuk bakımı ve ev işleri mevcut koşullar nedeniyle kadın sığınmacılar için daha da ağırlaşıyor (Mazlum-Der, 2014, 25). Buna benzer pek çok rapor ve çalışmada göçmen kadınların yaşadıkları olumsuz barınma koşulları ortaya konulmuştur.

Barınma sorunu tüm göçmen ailelerin en büyük sorunu olmakla birlikte refakatçisi olmayan kadınlar için bu durum daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Refakatçisiz göçmen kadınlar için barınma ihtiyacı iki tür sorun oluşturmaktadır. Birincisi ailede gelir getiren bir erkek eşin bulunmamasından kaynaklı yetersiz gelire bağlı konut bulamama ya da düşük nitelikli konutlarda yaşama zorunluluğudur. İkincisi ise göçmen kadınların eşlerinin bulunmayışı nedeniyle onlara karşı takınılan olumsuz bakış (dul kadın) açısidir. Göçmen kadınların anlatılarında bu durum açıkça ortaya konulmaktadır:

Irak'tan 2014 yılında geçtik Türkiye'ye. Önce kamplarda kaldık 4 ay kadar. Sonra akrabalarımızla beraber buraya geldik. Onlar başka ev tuttular kendilerine. Bize de ev tutacaklardı ama bize vermediler. Benim eşim kanser hastası. Çok zor durumda durumu ağır. Ev sahibi enişteme ev vermiş ama bize vermemişler. Demiş ki onun kocası yok kirayı nasıl verecek. Biz ev bulamadık bir türlü. Bu evde 11 kişi kalıyoruz ama sığmıyoruz çünkü ev çok küçük.

K-5, Irak, yaş.35

Göçmen kadınlar kendilerine kiralık ev verilmemesinin en büyük nedeninin kendilerinin geliri olmamasından dolayı ev sahiplerinin kira alamama endişesi olduğunu belirtirken ikinci neden olarak da kendilerine olan bakış açısının etkili olduğunu belirtmektedirler. Ev sahiplerinin dul kadına ev vermek istemediklerini onlara farklı gözlemlerle baktıklarını anlatmaktadırlar.

Benim eşim Suriye'de öldü. İşyerini kurşunladılar onun. 3 çocuğumuz vardı. Orada kalamadık daha fazla kalınacak gibi değildi. Bütün köyümüz göç etti. Bazıları İran'a gitti. Biz buraya geldik. Ama benim kocam olmadığı için ev vermiyorlar bize. Bir tane ev bulduk. Adamın karısı dedi ki 'senin kocan yok, siz buraya kocalarımızı elimizden almaya mı geldiniz' dedi. Bize yanlış gözle bakıyorlar kadınlar. Biz buraya onun için gelmedik.

K-9, Suriye, yaş.23

Refakatçisiz kadınlar kalacak ev bulmakta oldukça güçlük çekmelerinin yanı sıra ekonomik yetersizliklerinden dolayı bulabildikleri evlerin yaşam koşulları oldukça kötüdür. Eşlerini kaybetmiş ve çocuklarına bakma sorumluluğunu kendileri üstlenen kadınların çoğunun ya geliri hiç yoktur ya da çok az ve düzensiz gelire sahiptirler. Bu durum onların barınma imkanlarını kısıtlamakta ve sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Görüşme

yapılan evlerin genellikle bodrum katlarda zeminden su çeken, ısınma koşulları yetersiz, rutubetli ve çok küçük evler olduğu görülmüştür.

Göçmen, Dul ve Yoksul: Katmerli Yoksulluk

Göç olgusu kadınların mevcut sorunlarını derinleştirmektedir. Kadınların toplumsal cinsiyetlerinden kaynaklanan dezavantajlı konumları göç ile beraber daha da artmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi kadınlar göç sürecinin en büyük mağdurlarından biri olmaktadır. Göç olgusunun en önemli sorunlarından olan şiddet, sömürü, yoksulluk, ayrımcılık gibi olumsuzluklar en çok kadınları etkilemektedir. Göçle birlikte kadınlar farklı bir ülkede çocuklarıyla birlikte var olma mücadelesine girişmektedirler. Fakat göçmen olmaktan ve yalnız başına olmaktan kaynaklı dezavantajlı durumları nedeniyle bu mücadelede diğer göçmen grupların hayli gerisinde kalmaktadırlar.

Refakatçisiz göçmen kadınlar gelir getiren eşlerinin bulunmayışı nedeniyle derin bir yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Görüşme yapılan kadınlar evlerine gelir getirecek yetkinlikte kimsenin olmaması yüzünden yoksulluk çektiklerini belirtmişlerdir.

“Benim eşim Hatay’da kamplarda kalırken kalp krizi geçirdi. Hastaneye kaldırdılar ama kurtulamadı. Şimdi ben çocuklarımla kaldım. 3 tane çocuğum var hepsi de küçük. Onları bırakacak yer yok ki çalışayım. Birkaç kere apartmanların merdivenlerini silmeye gittim. Çocuğun biri okula gidiyor ama öbür ikisini yanımda götürdüm. Bana kızdılar çocuklarını getirme dediler çocuklarla iyi iş yapamıyorsun dediler. Hiçbir gelirim yok benim şimdi. Halep’teyken eşim halıcıydı. Durumumuz iyiydi. Ama oradaki evimiz yıkıldı bomba atıldı. Mecbur Türkiye’ye geldik. Kocam ölünce çok yokluk çektik”.

K-10, Suriye, yaş.41

“Biz Irak’tan geldik. Eşim burada 3 yıl önce vefat etti. İnşaatta çalışıyordu. İş olunca gidiyordu. En azından paramız oluyordu. Eşimi inşaatta elektrik çarptı. Ben sakatım kolumun biri yok. İş bulamıyorum iş vermiyorlar sakat olduğum için. Büyük oğlum 15 yaşında çarşıda bir lokantada bulaşık yıkıyor ama çok az para veriyorlar. Akşama kadar bulaşık yıkıyor 30 lira veriyorlar. 400 lira kira veriyoruz. Kömür alamadım geçen sene. Bu sene ne olur bilmiyoruz”

K-8, Irak, yaş.39

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere göre göç süreci göçmen kadınların var olan sorunları derinleştirdiği kanısına varılmıştır. Göç sürecinde toplumsal cinsiyet temelli sorunlarının yanına dul kalmak, gelirden mahrum kalmak ve dolayısıyla da daha fazla yoksullaşmak gibi yeni sorunlar eklenerek göç sürecini kadınlar için çok daha zor ve katlanılmaz bir hale getirmiştir.

Diğer Kadınlar Tarafından Dışlanma ve Damgalanma

Göçmenlerin göç ettikleri ülke halkı tarafından kabullenilmemesi ve dışlanması tüm göçmen gruplarının en önemli sorunlarından biridir. Göçmen kadınlar farklı korunmasızlıklar ve istismar durumlarıyla, geldikleri ülkelere göre farklılaşan dışlanma biçimleriyle karşılaşmaktadırlar (Toksöz ve Ünlütürk, 2012: 158). Fakat bu sorun eşi olmayan göçmen kadınlar açısından daha ağır ve travmatik olarak seyretmektedir. Savaş sonucu evlerinden ve ailesinden uzakta yaşamak zorunda kalmaları veya erkeklerin savaşı ve hayatını kaybetmesi sonucu kadınların tek gelir kaynağı

haline gelmiştir. Bu durum gerek Suriyeliler arasında gerekse göç edilen yerdeki yerel halk arasında Suriyeli kadınların yoksulluk sebebiyle sakıncalı sektörlerde yer aldıklarına dair bir algının oluşmasına sebep olmaktadır (Barın, 2015: 45). Göçmen kadınlar gittikleri ülkelerdeki yerel kadınlar tarafından kendi aile birliklerinin devamı açısından tehdit unsuru olarak algılanmakta ve bu nedenle göçmen kadınlara karşı olumsuz bir bakış sergilemektedirler.

“Suriyeli kadınlar kocalarımızı elimizden alıyor diyorlar. Herkesi bir tutmasınlar. Biz çok duyuyoruz şoförler karılarından gizli gelip Suriyeli kadınlarla gizlice evleniyorlar. Ama onu bizler yapmayız. Suriye’de kocasından boşanan bir kadın vardı şimdi burda bir adamla evlenmiş. Adam ev tutmuş şoförmüş zaten kendi karısının haberi yokmuş önceden sonra ona söylemişler. Olay çıktı burda iki sene önce. Suriyeli kadınları zaten istemiyorlar burda. Birde kocan olmayınca işin çok zor. Hem bizim insanımız bile başka şeyler düşünüyor hakkımızda”.

K- 21, Suriyeli, yaş.23

“Sivas’ta da oluyor ama biz önceden Antep’te kalıyorduk orda daha çok oluyordu. Kocasını ölen kadınları ya da babası ölmüş kızları ikinci üçüncü hanım olarak alıyorlardı. Onun için Hatay’da Suriyeli kadınları istemiyor öbür kadınlar. Pek dışarı çıkmazdık ama bakkala filan gidince bize gidin buradan diyorlardı. Siz yuvamızı yıkacaksınız diyorlardı bağıryıyorlardı hep. Burada olmuyor o kadar. Benim bildiğim sadece köyden bir adam vardı. Karısı çok yaşlıymış hastaymış. Yukarı tarafta bir kadın vardı akrabamız onunla evlendi. Aldı götürdü köye onu. Karısına da bakacakmış.

K-22, Suriyeli, yaş.20

Savaş ve çatışma ortamlarında eşlerini kaybederek ülkelerinde ve göç yolunda dramatik süreçler geçiren kadınlar geldikleri ülkelerde de hemcinsleri tarafından dışlanmakta ve tehdit unsuru olarak görüldüklerini ifade etmektedirler. İnsanlar arasında eşi olmayan göçmen kadınlara dair yanlış algılar göçmen kadınların çoğu zaman çevreleriyle olan sosyal ilişkilerini azaltmalarına neden olabilmektedir.

SONUÇ

Özellikle savaş ve çatışma ortamlarından kaynaklanan ve zorla yerinden edilme şeklinde gerçekleşen göç süreçleri tüm göçmen gruplar için oldukça travmatiktir. Göç sürecinde yaşanan zorluklar açısından göçün en hassas ve en kırılgan gruplarından biri de kadınlar olmaktadır. Göçmen kadınlar göç etmek zorunda kaldıkları ülkeden başlayan göç yolunda ve varılan ülkede yaşadıkları sorunlar nedeniyle göç sürecinin tamamında hassas risk grubu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü kadınlar tarih boyunca toplumsal cinsiyetleri nedeniyle hem ülkelerindeki çatışma ortamında hem de göçün çeşitli evrelerinde şiddet, istismar ve dışlanma gibi sorunlarla daha fazla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışmada göçmen kadın grupları içinde göçün olumsuzluklarından belki de en çok etkilenen ‘eşini kaybetmiş ve refakatçisiz kalmış’ göçmen kadınların durumu incelenmiştir. Bahsedilen bu kadınlar göçmen olmaktan, kadın olmaktan ve refakatçisiz olmaktan dolayı çoklu bir dezavantajlılık durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Gerek ülkelerindeki çatışma ortamında gerekse göç yolunda eşlerini kaybeden kadınlar aile reisi rolünü üstlenerek çocuklarıyla beraber yaşam mücadelesi vermek durumunda kalmaktadırlar.

Geliştirdikleri yaşam stratejileri ile aile bütünlüklerini korumaya ve göç ettikleri ülkelerde var olmaya çalışmaktadırlar. Fakat bu süreç onlar için oldukça zordur. Çünkü göçün her evresi onlar için diğer göçmen kadınlara göre çok daha zor ve ağırdır. Eşlerinin bulunmayışından dolayı göç yolculuğuna çıkarken ve göç yollarında çok daha korumasız ve güvencesizdirler. Bu savunmasızlık onları risklere ve tehlikelere daha açık hale getirmektedir. Varılan ülkede ise daha fazla yoksulluk, daha fazla dışlanma ve daha fazla travma gibi sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Abadan, Unat, N., (2002). “Bitmeyen Göç”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan, Unat, N., (2015). “Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü”, Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 259-274.
- Adıgüzel, Y., (2016).” Göç Sosyolojisi”, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akalın, A, E., (2014). Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Almedom, A, vd., (2006). “Prolonged Displacement May Compromise Resilience in Eritrean Mothers”, Africa Sağlık Bilimleri Dergisi, 5 (4), 310-314.
- Barın, H., (2015). “Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Göç Araştırmaları Editörden Dergisi, 1 (2), 10-56.
- Buz, S., (2007). “Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 18 (2), 37- 50.
- Castles, S., Mark J. M., (2008), Göçler Çağı, (çev, Bülent U. Bal ve İbrahim Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınevi.
- Dedeoğlu, S., (2019). “Göç Prekaryalaşma ve Kadın Emeği: Türkiye’de Suriyeli Kadınların Mevsimlik Tarımsal Üretimdeki Yeri”, Toplum ve Hekim Dergisi, 34 (3), 187-197.
- Dedeoğlu, S., Çişel E. G., (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, İstanbul, Efil Yayınevi.
- Erbaş, H., (2019). “Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar ve Etik/Politik Sorumluluk”, DTCF Dergisi, Cilt: 59.2, 883-911.
- Genç, D., Öztürk, D., (2016). “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Mevcut Durumları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 84, 67-91.
- İçduygu, A., Aksel, D., (2012). Türkiye’de Düzensiz Göç, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- İlkkaracan P., İlkkaracan, İ., (1998). “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, Bilanço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 305-322.
- Karataş, M., Barut, B., (2021). “Sosyal Hizmet Perspektifinden Göç ve Savunmasız Gruplar: IOM Raporları Üzerine Bir Araştırma”, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 86-109.
- Körükmez, L. vd., (2020). Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği Yayını.

- Kümbetoğlu, B., (2005). “Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem”, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Massey, D. S., (2016). “Göç Kuramlarında Kayıp Halka”, Göç Dergisi, (çev. Deniz Eroğlu vd.), Cilt: 3, 279-299.
- Mazlum-Der, (2014). “Mazlum-der Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu”.
- Morokvasıç, M., (2014). “Gendering Migration”, Migracijskei Etnicke Teme, Vol. 30 No. 3, 2014, 355-378.
- Sevli, H., (2017). “Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Şeker, D., Uçan, G., (2016). “Göç Sürecinde Kadın”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), 200-214.
- Toksöz, G., Ünlütürk, Ç., (2012). “Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, Turkey Migration and the EU Potentials Challenges and Opportunities, (ed. Seçil Paçacı Elitok, Thomas Straubhaar), 85-112.
- Unhcr, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2022). <https://www.unhcr.org/tr/>
- Yıldıztuğay, D. S., (2021). Göç Sürecinde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Göçmen Kadınların Deneyimleri, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Programı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Yılmaz, V. ve Karakaya, S. (2019), “İç Göçün Nedenleri ve Sonuçlarının Analizi: Muş İl Örneği”, İşletme ve Yönetim Araştırmaları I (Ed. Mustafa Fedai Çavuş), Akademisyen Kitabevi, Ankara. 87-108
- Yılmaz, A: (2019), “Göç ve Kadın: Göçün Feminizasyonu ve Kadın Göçmenlerin Durumu”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:17, Sayı:1, 384-400.
- Yılmaz, V. (2020), “Suriyeli Göçmenlerin Yaşam Memnuniyetlerinin Malatya İli Özelinde Araştırılması”, Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi (Ed. Vedat Yılmaz ve Yıldız Atmaca), Ekin Yayınevi, Bursa, 35-64.
- Yılmaz, V. Efsan, N.Ç. ve Mecek, M. (2020), “Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi”, Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi (Ed. Vedat Yılmaz ve Yıldız Atmaca), Ekin Yayınevi, Bursa, 285-312.
- World Migration Report (2020), 2020 Dünya Göç Raporu: 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış.
- Woman Alone, (2014). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
<https://www.goc.gov.tr/> T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı.
<http://www.sivas.gov.tr/> T.C Sivas Valiliği.
- 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.